

**UNIVERSITATEA „OVIDIUS” CONSTANȚA
FACULTATEA DE TEOLOGIE
SPECIALIZAREA
NOUL TESTAMENT**

**REZUMAT TEZĂ DE DOCTORAT
TEMEIURI EVANGHELICE
ALE MISIUNII BISERICII ÎN SOCIETATEA
CONTEMPORANĂ**

Coordonator științific:

I.P.S. Prof. Univ. Dr. Prorector Teodosie Petrescu

Doctorand:

Pr. Cătălin Constantin C. Caucă

CONSTANȚA
2012

C U P R I N S

INTRODUCERE.....	6
CAPITOLUL I: MISIUNEA ȘI COMUNITATEA PAROHIALĂ.....	16
I.1. Lucrarea lui Dumnezeu dincolo de frontierele Bisericilor.....	19
I.2. Aspectul comunitar, bisericesc și eclesial al activității filantropice.....	23
I.3. Cultura și spiritualitatea în fața postmodernității.....	30
I.4. Atitudinea și reacția Bisericii față de provocările postmodernismului.....	35
 CAPITOLUL II: ACȚIUNEA SOCIALĂ A BISERICII ÎN LUMEA CONTAMPORANĂ. ABORDAREA TEOLOGICĂ A PERSOANEI UMANE.....	 43
II.1. Biserica de acasă - familia creștină.....	46
II.2. Familia în opera Sfântului Vasile cel Mare.....	49
II.3. Valoarea vieții umane.....	58
II.4. Familia creștină și lucrarea Sfintei Biserici.....	60
II.5. Scopul și implicațiile familiei creștine	68
II.6. Misiunea Bisericii în educația copiilor.....	74
 CAPITOLUL III: GLOBALIZARE ȘI UNIVERSALITATE ÎN CONTEMPORANEITATE.....	 87
III.1. Forme ale globalizării în vechime.....	92
III.2. Globalizarea astăzi.....	93
III.3. Cadrul problemei. Analize și provocări. Delocalizarea - consecință a globalizării...	97
III.4. Aspecte pozitive și negative ale globalizării.....	98
 CAPITOLUL IV: SECULARIZAREA ȘI ORTODOXIA. IMPLICAȚIILE SECULARIZĂRII ÎN SPAȚIUL ORTODOXIEI.....	 103
IV.1. Ortodoxia într-o societate secularizată.....	104
IV.2. Secularizarea în arta creștină.....	111
IV.3. Acțiunea spiritualității creștine într-un cadru globalizat.....	115

CAPITOLUL V: ÎNVĂȚĂȚURA MÂNTUITORULUI CU PRIVIRE LA PROBLEMELE SOCIALE ȘI ECONOMICE.....	118
V.1. Mesajul evanghelic în postmodernitate.....	120
V.2. Misiunea - vocație apostolică a Bisericii.....	126
V.3. Temeiuri scripturistice pentru misiunea creștină	127
V.4. Exigențele misiunii în predicarea Evangheliei.....	142
 CAPITOLUL VI: TRASMITEREA TRADIȚIEI.....	 147
VI.1. Inculturație și identitate culturală.....	149
VI.2. Sfânta Treime – model al misiunii creștine.....	153
VI.3. Demnitatea și responsabilitatea persoanei umane privind securitatea globală din punct de vedere creștin.....	159
VI.4. Ființa umană – creatoare și beneficiatoare de drepturi și îndatoriri.....	161
VI.5. Responsabilitatea acțiunilor persoanei umane.....	169
VI.6. Pluralism și toleranță în spațiul românesc și european.....	177
 CAPITOLUL VII: O VIZIUNE EUROPEANĂ A UNEI LIBERTĂȚI RESPONSABILE.....	 183
VII.1. Ortodoxia românească și ecumenismul.....	191
VII.2. Ca ”toți să fie una” – în viziune ortodoxă.....	192
VII.3. Spiritualitatea românească în relațiile intercreștine.....	202
VII.4. Misiune și prozelitism.....	203
VII.5. Ortodoxia și spiritual românesc.....	206
VII.6. Evanghelia în cultura românească.....	209
 CAPITOLUL VIII: REÎNCREȘTINAREA EUROPEI.....	 213
VIII.1. Relația Bisericii creștine cu națiunile.....	216
VIII.2. Ortodoxia românească și misiunea creștină.....	222
VIII.3. Biserica, continuatoarea mesajului evanghelic în lume.....	226

CAPITOLUL IX: CULTURA PREOTULUI ȘI ACTIVITATEA MISIONARĂ.....	234
IX.1. Instruirea în unitățile de învățământ teologice.....	241
IX.2. Cultura generală a preotului- păstor de suflete.....	244
IX.3. Cateheza și predica, mijloace de transmitere a culturii preotului către credincioși.....	249
IX.4. Activitatea culturală a preotului.....	253
C O N C L U Z I I.....	256
BIBLIOGRAFIE GENERALĂ.....	263
ABREVIERI.....	294
CURRICULUM VITAE.....	299
DECLATAȚIA DE ONESTITATE.....	306

REZUMAT

Cuvinte cheie : misiune, biserică, secularizare, globalizare, delocalizare, societate, preot.

Ne-am ales această lucrare de doctorat deoarece, ca slujitor al Domnului, considerăm de o foarte mare importanță, misiunea pe care o are Biserica în societatea contemporană, bineînțeles având la bază temeiurile Evanghelice, care ne arată tocmai acest important aspect. Misiune înseamnă trimiterea Bisericii în lume: „Și mergând, propovăduiți zicând: S-a apropiat împărăția cerurilor” (Matei 10, 7-8), în vederea extinderii Împărăției lui Dumnezeu, întemeiată de Iisus Hristos pe pământ - în chip nevăzut prin jertfa Sa pe Cruce și în chip văzut prin trimiterea Sfântului Duh în lume: „Tu ești Petru și pe această piatră voi zidi Biserica Mea și porțile iadului nu o vor birui” (Matei 16, 18). Misiunea se întemeiază nu numai pe porunca explicită a lui Iisus Hristos către Apostolii Săi, de a propovădui Evanghelia, de a chema la pocăință și de a boteza în numele Sfintei Treimi: „Mergând învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh” (Matei 28, 19), ci mai ales, pe trimiterea văzută a Fiului și a Duhului Sfânt, voită și inițiată de Tatăl (Ioan 20, 21). Misiunea Bisericii își are punctul ei de plecare în însăși viața intimă a lui Dumnezeu, în mișcarea iubirii Tatălui către Fiul și, prin Acesta, către întreaga lume.

Lucrarea noastră se dorește a fi una ce susține și promovează colaborarea și cooperarea dintre Biserică și celelalte instituții ale societății civile, în lumea contemporană, cu privire la domeniul activităților sociale și culturale ori educative, atât de necesar astăzi, spre folosul credincioșilor și membrilor Bisericii. Implicarea Bisericii în social, prin misiunea ei, se poate realiza în multe feluri și sub diferite forme, unele din ele vor fi remarcate și evidențiate în această lucrare de doctorat, care pornește de la definirea, din punct de vedere teoretic și teologic, a termenilor de filantropie și caritate creștină, plecând și ajungând la noțiuni practice, tehnice și concrete, specifice lumii contemporane. Vom prezenta metode moderne și foarte actuale de realizare și de implementare a unui proiect sau a unui program social al misiunii pe care o are Biserica azi, cu ajutorul instrumentelor caracteristice Bisericii – instituție ce nu trebuie să aibă vreun complex, din acest punct de vedere, deoarece dispune de toată dotarea și de tot „echipamentul” necesar realizării unui deziderat social.

Totodată, lucrarea de față încearcă să sintetizeze câteva trăsături definitorii ale postmodernității, ca o necesitate a contextualizării corecte a misiunii Bisericii Ortodoxe. Lipsit de pretenția de a fi exhaustiv (lucru, de altfel, imposibil), materialul acesta se dorește a fi un ghid folositor mai bunei înțelegeri a provocărilor postmodernismului - cu ajutorul temeiurilor evanghelice - ca și a modurilor în care Biserica le poate folosi sau respinge. Stadiul societății actuale, cu toate coordonatele sale definitorii, nu poate surprinde Biserica, ea însăși chemată să-și deschidă mesajul către oameni, atât ca indivizi, cât și ca grup social. De aceea, Biserica trebuie să folosească toate strategiile misionare adaptate vectorului postmodern de exprimare existențială, spre a defini acel nou tip de umanism, destinat zilei de mâine, prin care putem afirma că: „trebuie să redescoperim legătura profundă dintre libertate și sfințenie”, „Pocăiți-vă căci s-a apropiat împărăția cerurilor” (Matei 4, 17).

Biserica viază în societate, ea însăși fiind o societate religios-morală, care este totuși mai mult decât atât: ea este societatea oamenilor credincioși, cu Dumnezeu și prin Dumnezeu întreolaltă. Cu un termen consacrat, Biserica este „Trupul lui Hristos”, organismul însuflăit de duhul lui Hristos. De aceea, ea nu are numai o dimensiune imanentă, vizibilă, ci și o dimensiune transcendentă, invizibilă. Participând la viața lui Hristos, ea este veșnică și scopul ei este mântuirea, fericirea și desăvârșirea în Hristos Iisus: „Că unde sunt doi sau trei, adunați în numele Meu, acolo sunt și Eu în mijlocul lor” (Matei 18, 20). Ca societate vizibilă, ea viază și lucrează în societate și în istorie, influențează societatea și istoria și e influențată de societate, de istorie, în ea însă, aspectul nevăzut și cel văzut sunt unite, căci prin cele văzute lucrează cele nevăzute. De aceea, și în aspectul văzut al Bisericii distingem elementele permanente de elementele schimbătoare care sunt condiționate social-istoric.

O clarificare contemporană a învățăturii de credință constituie pentru Biserica Ortodoxă nu numai o necesitate internă, didactică și pastorală, ci și o obligație catehetică și misionară. Pe de o parte, Biserica simte nevoia de a gândi în mod continuu și în mod pastoral adevărurile de bază ale credinței sale; pe de altă parte, Evanghelia trebuie să fie interpretată în fiecare epocă, pentru fiecare situație, pentru fiecare generație. Biserica Ortodoxă are deci rațiuni proprii de a explica, de a îmbia și propovădui credința care a fost dată de Mântuitorul Sfinților Apostoli și aceștia Sfinților, odată pentru totdeauna (Iuda 3), tuturor celor ce se află în sânul ei, celor ce se pregătesc să intre, celor ce sunt încă în afara ei.

În prezent, Biserica desfășoară activități de misiune sau asistență socială prin sistemul propriu, având suport de organizare legile emise de stat, promovând politicile sociale și măsurile de protecție socială pe care le regăsim în întreaga societate, ea punând la dispoziție resursele umane și logistica de care dispune. Nu în ultimul rând putem menționa că în cadrul serviciului social bisericesc se desfășoară proiecte care au ca sursă de realizare și resurse financiare care actualmente sunt modeste. Biserica oferă prin personalul său clerical, care are statut de lider într-o societate, mobilizarea și antrenarea oamenilor ca și comunitate, într-o implicare directă în rezolvarea problemelor care pot apărea.

Implementarea politicilor sociale prin Biserică se poate face printr-o colaborare de specialitate la nivelul celor două instituții, militând împreună pentru o societate mai bună și pentru un grad de viață în acord cu normele europene și internaționale. Activitatea socială sau misionară a preotului se face remarcată în parohia pe care o administrează și o păstorește prin prezența sa în instituțiile sau așezămintele sociale aflate în sfera de influență a parohiei sale, unde desfășoară programe sociale și religioase cu diferite prilejuri sau cu un orar bine stabilit. Opera filantropică și de asistență socială a Bisericii face parte din ”dimensiunea slujirii aproapelui” și constituie unul din aspectele principale ale teologiei creștine contemporane, cu implicații tot mai profunde în cele mai variate aspecte ale vieții Bisericii, în special pe planul pastorației și al apostolatului social (Matei 28, 19). Slujirea sub acest aspect este cuprinsă ca adevăr fundamental în revelația biblică, în tradiția patristică și în istoria Bisericii creștine și constituie un factor de dinamism în mișcarea ecumenică de astăzi.

După învățătura scripturistică a Noului Testament, filantropia cuprinde toată Legea și Proorocii sau Profeții, fiind cea mai mare poruncă din Lege (Matei 22, 37-40). Toate aceste sinonime au ca fundament dragostea. Incompatibilă cu dragostea lumească, dragostea față de Dumnezeu constă în împlinirea Poruncilor și în iubirea oamenilor între ei. Sentimentul dumnezeiesc al filantropiei, al milei, al ajutorului moral sau material, este rodul unei îndelungate și laborioase educații creștine, făcută cu tact și cu iubire fără margini de către cei rânduiți pentru aceasta. Astăzi, mai mult ca altădată, lumea secularizată în care viețuim, dominată de tehnologii, are nevoie de umanizare, de milă și iubire față de om, de filantropie, care pot veni prin misiunea pe care o are Biserica, ca vestitoare a tainelor lui Dumnezeu.

Biserica Ortodoxă Română este o biserică de origine apostolică, poporul român fiind încreștinat de Sfântul Apostol Andrei. Creștinismul la români are o vechime de aproape două mii

de ani, fiind singurul popor născut creștin. Istoria poporului român este contemporană și paralelă cu istoria Logosului Îtrupat. Odată cu începuturile creștinismului la români, asistența socială ia forma unor acțiuni umanitare cu caracter religios. Astfel, țara noastră a avut la început un caracter pronunțat bisericesc, nu poate fi ruptă de Biserică și s-a dezvoltat ca și învățământul în jurul Bisericii și a Mănăstirilor.

Ca lucrare a dreptății divine, filantropia Bisericii este un act profund teologic, spiritual și duhovnicesc. Ea nu poate fi asociată pur și simplu celorlalte forme de dreptate socială, consacrate de diverse ideologii moderne, ci exclusiv celorlalte forme de slujire divină. Dar, să nu uităm că misiunea Bisericii implică, în primul rând, propovăduirea Cuvântului lui Dumnezeu tuturor creștinilor, rugăciunea continuă - în mănăstiri - pentru toți membrii ei, oficierea slujbelor, ascultarea, îndemnarea credinciosului la faptele de milostenie etc : „Tu însă, când faci milostenie, să nu știe stânga ta ce face dreapta ta” (Matei 6, 3). Un alt aspect deosebit de important este formarea specialiștilor în domeniul asistenței sociale bisericești. Actualmente, dubla specializare Teologie – Asistență Socială este într-un plin proces de transformare din punct de vedere al Tratatului Bologna. Patriarhia Română a hotărât ca specializarea să se intituleze „Teologie Socială”, acordând studiu studenților în instituțiile de asistență socială bisericească, dar și în cele ale instituțiilor statului.

Un alt aspect demn de urmărit este și faptul că Biserica nu a absorbit în sistemul său de asistență socială absolvenții acestei specializări. Din studiul de caz întreprins rezultă că cei mai mulți absolvenți care profesează în specialitatea asistență socială au fost absorbiți pe piața muncii doar în instituțiile de stat și nu în cele ale bisericii. Această specializare a demarat de la ideea caracterului filantropic al asistenței sociale și de la faptul că studenții acestei specializări au o deschidere mai mare spre problemele persoanelor umane, că formarea teologică de specialitate creează profesioniștilor o sensibilitate și o disponibilitate ridicată pentru rezolvarea problemelor acestora.

Din cercetarea întreprinsă, pe care o prezentăm în această lucrare, putem afirma că serviciile sociale ale Bisericii Ortodoxe Române, în acest moment, se confruntă cu o serie de limite pe care le-am identificat atât din punct de vedere teoretic, cât și practic. Insuficiența filantropică este prezentă în asistența socială bisericească, cercetarea punând în evidență lipsa resurselor la nivelul comunităților religioase pentru furnizarea unor servicii suficiente, dezirabile și de calitate. Amatorismul filantropic poate fi considerat ca limită a asistenței sociale bisericești deoarece majoritatea clericilor nu au

cunoștințele și pregătirea de specialitate necesară pentru a putea oferi servicii de calitate. Particularismul filantropic poate fi considerat o limită a serviciilor sociale bisericești, dar nu atât de prezent ca celelalte limite, deoarece oricum serviciile oferite sunt puține și nu se face discriminare pe criterii de apartenență la comunitatea Bisericii. Paternalismul filantropic se manifestă în asistența socială bisericească prin stabilirea unilaterală din partea Bisericii a domeniului serviciilor oferite fără să se țină cont de alți factori sociali și de necesitatea și dezirabilitatea acestor tipuri de servicii.

O altă manifestare a paternalismului filantropic se reflectă în standardele de organizare și de calitate a acestor servicii. Toate aceste limite pot fi depășite printr-un amplu proces de profesionalizare a serviciilor și personalului ce deservește aceste servicii. În momentul de față, când rolul comunității trebuie să fie esențial în impulsționarea vieții sociale, în realizarea coeziunii între oameni, preotul trebuie să găsească modalitățile actuale, percutante de mobilizare a energiilor comunității spre progres și dezvoltare.

Prin urmare, vom susține că demersul misionar al Bisericii trebuie să cuprindă conceptul conform căruia Biserica nu este, în fond, doar comunitatea cu număr mare sau foarte mare de membri, ci chiar și cea cu numărul cel mai mic, dar în care sălășluiește mărturia evanghelică cea duhovnicească despre trăirea în viața noastră a vieții lui Hristos, cea autentică. Astfel înțeleasă, misiunea nu este reprezentată de un proiect grandios, asemenea unei caracatițe care cuprinde totul în sine – acesta este de dorit numai pentru a conferi unitate de plan și acțiune sistemului – ci de intervenția în micro, de îndeplinirea misiunii de păstor de suflete și a aceleia de următor al Mântuitorului, calitate pe care o are orice creștin botezat, nu numai clericul și nu numai cei cu anumite răspunderi în Biserică. Așadar, iată și de aici constatăm faptul că Ortodoxia este o formă de creștinism (nesecularizată în conținutul și fondul ei intrinsec) extrem de rafinată, de nobilă, de fină, pe care puțini o știu astăzi, apreciată sau gustată în profunzimile ei dintru început, lucru pentru care ne rugăm Lui Dumnezeu – Cel în Treime preamărit, să ne ajute și să ne lumineze mințile noastre, cele acoperite de umbra păcatului și a morții!

„Nu voiesc moartea păcătosului, ci să se întoarcă și să fie viu” (Iezechiel 18, 23). Iată mesajul pe care în zadar, timp de aproape jumătate de veac, Biserica Ortodoxă Română l-a transmis regimului comunist dintr-un stat socialist, totalitar și insensibil la Hotărârea Sfântului Sinod cu privire la necesitățile spirituale și morale ale poporului. Orice problemă care privea viața religioasă era evitată în mod flagrant în abordările mass-media comunistă, Biserica fiind marginalizată sistematic și tenace. Dar acest aspect s-a vădit spre apusul erei comuniste, căci

începutul a fost brutal și feroce, amintind de perioada persecuțiilor creștine, când mii de clerici și credincioși au fost arestați și întemnițați, sfârșindu-se în colonii de muncă, în lagăre și la canal, jertfa lor generând imense valori spirituale ale poporului român. Alții au luat drumul pribegiei, al sihăstriei și înstrăinării, însă cu toții au făcut parte de generația de martiri ai comunismului.

În chip miraculos, Biserica a supraviețuit, cu siguranță, mai ales datorită rugăciunilor ridicate de către ei la Dumnezeu. Ce ar fi însemnat oare întunecata „epocă de aur” comunistă fără prezența Bisericii ? „Un teolog anglican mărturisea că și-a pus adesea întrebarea cum a rezistat Ortodoxia veacuri în șir, fără universități sau academii, nealterată și având o spiritualitate atât de vie. După ani de cântări, același teolog constată că viața cultică a Ortodoxiei a fost aceea care a reușit performanța să ofere un plus permanent ridicat spiritualității răsăritene”¹.

Și pentru perioada comunistă afirmația este perfect valabilă. Câți oameni, după zile întregi de îngurcitare a propagandei atee comuniste, nu s-au retras în umbra unei icoane sub epitrahilul unui duhovnic și și-au regăsit echilibrul sufletesc, încărcându-și bateriile pentru a rezista în continuare minciunii impuse și imposturii. Trebuie să amintim că un rol deosebit în dobândirea sentimentului religios, în perioada comunistă, l-a avut familia, stâlpul de bază al unei societăți. Cele mai multe lucrări despre credință și biserică au fost preluate din familie sau impuse ca o normă socială. De exemplu, pentru cei mai mulți tineri apartenența la o anumită religie apare ca o nevoie de confort psihic și de comunicare, de integrare socială sau apropierea de divinitate. Dar, și preoții au avut un rol deosebit, căci ei prin Biserică au putut să-i învețe pe oameni adevărul, binele și frumosul care trebuie să fie într-o societate în armonie deplină. Scopul venirii lui Mesia în lume a fost acela de a realiza mântuirea, deci de a reășeza pe om și întregul univers în plinătatea dragostei lui Dumnezeu. Iisus Hristos, Cuvântul lui Dumnezeu, la plinirea vremii a desăvârșit această operă unicat prin întrupare, jertfă, înviere și înălțare la cer, oferind astfel posibilitatea edificării unui cer mare și a unui pământ mare.

Pe lângă această lucrare fundamentală pe care nu o putea realiza decât El, Mântuitorul Hristos, a oferit lumii întregi legea iubirii, extinzând sfera acesteia la toți semenii (inclusiv vrăjmașii), ca fii ai Aceluiași Părinte. După strălucitul exemplu al Învățătorului lor, Sfinții Apostoli, fără să negligeze lucrarea sacramentului sau misiunea didactică încredințată lor, s-au aplecat și asupra suferințelor semenilor. Totuși, dacă perioada persecuțiilor a însemnat pentru întreaga Biserică martiraj și efort pentru menținerea și mărturisirea credinței, Edictul de la

¹ ***, *Almanah Bisericesc*, Editura Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștiului, București, 1998, p.70.

Mediolan (313) a constituit și momentul de reluare a activităților caritabile ale Bisericii, de astă dată într-o formă mai instituționalizată și mai complexă.

Biserica nu este, așadar, un organism închis. Ea este dispusă să colaboreze cu toate compartimentele societății pentru promovarea binelui. În acest sens, după descătușarea comunistă, mai marii Bisericii Ortodoxe Române s-au străduit și au reușit să-și extindă misiunea dată de Iisus Mântuitorul, dincolo de ziduri, ce până nu demult păreau de nepătruns și nemângâiate de către Duhul Sfânt.

Astăzi, în celulele deținuților, în cazărmlle militare și la căpătâiul bolnavilor, în spitale, preoții înalță rugăciuni către Dumnezeu și dau îndrumare duhovnicească celor aflați în nevoie. Ortodoxia a înțeles noțiunea de misiune într-o perspectivă eclesiologică foarte bine determinată. Această perspectivă comportă câteva elemente esențiale, și anume:

- Biserica este parte integrantă din mesajul Evangheliei, deoarece convertirea nu este altceva decât un act de încorporare în trupul lui Hristos, desigur, ca răspuns personal la cuvântul lui Dumnezeu, care constituie sămânța, conținutul credinței (Matei 13, 1-30). Biserica văzută, fizică, istorică, are ca pildă comuniunea Sfintei Treimi. Dumnezeu este comuniune de persoane, iar Biserica este chemată să reproducă în viața ei această comuniune trinitară și unitară a lui Dumnezeu. Ea este comunitatea umană care trăiește din cea dintâi comuniune divină, care este Sfânta Treime. Întreaga ei misiune, în chip special Sfintele Taine, sunt orientate în această direcție. Tainele de inițiere - Botezul, Ungerea cu Sfântul Mir, Împărtășania - care formează un ritual unic și care se săvârșesc numai în legătură cu Liturghia, sunt Taine de încorporare într-o comunitate liturgică determinată de apartenența reală la poporul lui Dumnezeu. Celelalte taine și ierurgii urmăresc, de asemenea, restabilirea raporturilor întrerupte, dintre Dumnezeu și aceasta comunitate. Caracterul eclesial al misiunii nu trebuie să fie înțeles într-un sens instrumentalist sau eclesiomonist. Biserica nu este doar un simplu instrument al misiunii. Misiunea este un criteriu al Bisericii și nu există Biserică adevărată în afara misiunii. Cu toate acestea, în viziunea ortodoxă, Biserica reprezintă deja scopul misiunii, fiind în același timp, principiu și condiție a misiunii.
- Zidirea Trupului nu este însă un scop în sine, deoarece Biserica este nu numai "poporul lui Dumnezeu" adunat prin ascultarea cuvântului lui Dumnezeu, ci și semnul, sacramentul prezenței lui Dumnezeu pentru întreaga umanitate. Misiunea are un caracter

eclesiocentric, dar nu eclesiomonistic, căci Biserica prin însăși natura ei sacramentală, dă mărturie despre Împărăția lui Dumnezeu. În misiunea sa, Biserica este chemată să descopere *semnele* nedezmintite ale Împărăției, care sunt: propovăduirea cuvântului lui Dumnezeu; formarea unei comunități autentice la nivel local, care să închidă pe toți; redescoperirea unei comunități tămăduitoare, de susținere și iubire activă, care întâmpină pe cei străini, dă speranțe celor deznădăjduiți și insuflă curaj celor cu voința înfrântă.

- Biserica nu are monopolul *semnelor* istorice ale Împărăției, prin care se manifestă prezența lui Hristos. Cu toate că Biserica este denumită *sacramentul Împărăției*, totuși, semne ale Împărăției pot fi descoperite nu numai în Biserică, ci și în lume. Bisericii îi revine un rol ermineutic, critic și profetic, acela de a discerne căile, faptele și evenimentele istorice din *lume*, care corespund cu semnele Împărăției lui Dumnezeu.

Până acum nu exista o teologie a misiunii sau o misiologie ortodoxă, care să exprime practica misionară concretă a Bisericilor Ortodoxe. O asemenea reflexiune și prezentare sistematică este cu atât mai necesară astăzi, cu cât se constată nu numai că mărturia misionară este decisivă pentru medierea în timp și spațiu a Tradiției, ci și că această slujire apostolică constituie o sursă de inspirație pentru gândirea teologică. Teologia, care nu este altceva decât articularea în expresie verbală a practicii unei Biserici locale, nu poate fi indiferentă la modul în care acea Biserică exercită lucrarea de propovăduire a Evangheliei și de zidire a Trupului lui Hristos în timpul și locul în care este trimisă.

De la început, misiunea Bisericii s-a angajat în două mari direcții: misiunea ad intra, sau internă, adică Biserica s-a ocupat de cei botezați, organizând viața internă, liturgică și socială a comunității creștine și misiunea ad extra, externă, adică Biserica a propovăduit Evanghelia celor din afară, a intrat la cei netăiați împrejur și a mâncat cu ei (Faptele Apostolilor 11, 3). Astfel, Biserica apare atât ca o comunitate euharistică - poporul lui Dumnezeu deja răscumpărat, care se adună să comemoreze faptele lui Dumnezeu din istoria mântuirii, trăind o viață nouă în Duhul Sfânt - cât și ca o comunitate apostolică misionară, care are conștiința unei trimiteri speciale la cei necredincioși. Așadar, Biserica are două brațe cu care actualizează iconomia mântuirii: cel pastoral, având disciplina ei internă, euharistică, și cel misionar, având proiectul ei apostolic, de a răspândi Evanghelia.

După revoluția din decembrie 1989, teologia românească, o teologie a Bisericii și a misiunii ei în societatea contemporană, este confruntată de mai mulți factori culturali ce

reprezintă o adevărată sfidare la adresa ei. Este vorba, în primul rând, de problema secularizării care confruntă de multă vreme creștinismul occidental. Esența secularizării constă în faptul că întoarce privirile omului de la lumea valorilor spirituale supreme, de la Dumnezeu, către valorile trecătoare ale acestei lumi, făcându-l să devină sclavul lor. Se poate spune, pe de o parte, că secularizarea a favorizat dezvoltarea științei și tehnologiei mai mult decât o bănuiau promotorii iluminismului din secolul al XVIII-lea, pe de altă parte, a scufundat omul într-o profundă criză spirituală care-l împiedică să domine cuceririle științei contemporane. Dacă nu se va găsi un echilibru între progresul științific și cel spiritual al omului, acesta are toate șansele să se dezumanizeze.

Pentru a sprijini misiunea Bisericii în acest domeniu, teologia trebuie să combată două tendințe opuse. Pe de o parte, trebuie să combată fenomenul sectar care îndeamnă credincioșii să fugă de societate și să se izoleze într-o spiritualitate pietistă, mulțumindu-se să practice prozelitismul și să îngrozească lumea cu viziuni apocaliptice, fiindcă lumea este rea și nu mai poate fi desăvârșită. Pe de altă parte, trebuie să combată partizanii unui creștinism secularizat, violent și agresiv, care vor să transforme religia în politică, fiindcă nu vor să știe de milă și filantropie, ci doar de schimbarea exterioară a structurilor sociale.

Pentru a descoperi adevăratul sens al misiunii creștine în societatea contemporană, teologia trebuie să depășească separația dualistă dintre spirit și materie, de proveniență filantropică, care stă la baza pietismului sau activismului social, pentru a da expresie responsabilității sociale creștine.

Lucrarea de față se dorește a fi una ce susține și promovează dialogul, colaborarea și cooperarea dintre Biserică și celelalte instituții ale societății civile, în planul asistenței sociale, a filantropiei, precum și în domeniul activităților sociale, culturale ori educative, sub forma unui parteneriat, atât de necesar, spre folosul credincioșilor și membrilor Bisericii care, implicit, sunt și cetățenii Statului ori fiii acestei națiuni. Implicarea Bisericii în social se poate realiza în multe feluri și sub diferite forme, unele din ele fiind remarcate și evidențiate aici, care pornește de la definirea, din punct de vedere teoretic și teologic, a termenilor de filantropie și caritate creștină, plecând și ajungând la noțiuni practice, tehnice și concrete, specifice asistenței sociale. Sunt prezentate aici metode moderne și actuale de realizare a unui sondaj și de implementare a unui proiect sau a unui program social, cu ajutorul instrumentelor caracteristice Bisericii – instituție ce

nu trebuie să aibă vreun complex din acest punct de vedere, deoarece dispune de toată dotarea și de tot „echipamentul” necesar realizării unui deziderat social.

Totodată, lucrarea încearcă să sintetizeze câteva trăsături definitorii ale postmodernității, ca o necesitate a contextualizării corecte a misiunii Bisericii Ortodoxe. Lipsit de pretenția de a fi exhaustiv, materialul acesta se dorește a fi un ghid folositor mai bune înțelegeri a provocărilor lumii contemporane, ca și a modurilor în care Biserica le poate folosi sau respinge. Stadiul societății actuale, cu toate coordonatele sale definitorii, nu poate surprinde Biserica, ea însăși chemată să-și deschidă mesajul către oameni, atât ca indivizi, cât și ca grup social. De aceea, Biserica trebuie să folosească toate strategiile misionare adaptate vectorului postmodern de exprimare existențială, spre a defini acel nou tip de umanism, destinat zilei de mâine, despre care Preafericitul Părinte Patriarh Daniel afirma că „trebuie să redescopere legătura profundă dintre libertate și sfințenie”².

În prezent, Biserica desfășoară activități de asistență socială prin sistemul propriu, având suport de organizare legile emise de stat, promovând politicile sociale și măsurile de protecție socială pe care le regăsim în întreaga societate, ea punând la dispoziție resursele umane și logistica de care dispune. Nu în ultimul rând, putem menționa că, în cadrul serviciului social bisericesc se desfășoară proiecte care au ca sursă de realizare și resurse financiare care actualmente sunt modeste. De aceea, Biserica invită statul și în același timp îi propune ca sistemul național de asistență socială să treacă în slujba Bisericii, aceasta din urmă punând la dispoziție cele menționate mai sus, iar statul, ca factor determinant într-o societate, să-i dea Bisericii capital financiar pentru finanțarea întregului sistem. Biserica oferă, prin personalul său clerical, care are statut de lider într-o societate, mobilizarea și antrenarea oamenilor ca și comunitate într-o implicare directă în rezolvarea problemelor care pot apărea.

În lucrarea noastră, *”Temeiuri evanghelice ale misiunii Bisericii în societatea contemporană”*, am încercat să scoatem în evidență, și sperăm că am și reușit, misiunea pe care o are Biserica astăzi în contemporaneitate-postmodernitate; cu privire la viața socială, viața de familie, viața din punct de vedere al mișcării ecumenice, viața într-o lume globalizată și secularizată, viața și misiunea slujitorului Sfintei Biserici, pregătirea lui pentru misiunea ce urmează să o aibă, pregătirea unei familii în spiritul Evanghelic, dar și a copiilor cu ajutorul

² Metropolitan Daniel Ciobotea, *Confessing the Truth in Love. Orthodox Perceptions of Life, Mission and Unity*, Trinitas, Iași, 2001, p. 179.

Bisericii și al instituțiilor specializate în domeniu etc.; având la bază porunca lui Hristos: ”Mergând învățați toate neamurile” (Matei 28, 19).

Misiunea nu se poate înțelege fără preoție, după cum nici preoția fără misiune, fără slujire. Când ne gândim că preoția este slujire, este firesc să avem în vedere slujirea în ipostaza ei supremă: Sfânta Liturghie. Numai în fața Sfântului Altar, preotul este slujitor și numai de aici devine misionar. Toată învățătura noastră din Biserică și din școlile teologice, toată disciplina noastră preoțească intimă și toată pregătirea ascetică, cununa însăși a preoției noastre nu are alt sens decât acela de a ajunge să vedem și să adorăm pe Hristos, Împăratul și Dumnezeuul nostru, cu ocazia săvârșirii Sfintei Liturghii, tronând deasupra Sfintelor Altare, de a ne împărtăși cu dumnezeiescul Său trup și cu preasfântul Său sânge. Sfânta Liturghie este lucrarea cea tainică a lui Dumnezeu în lume, prin care Fiul lui Dumnezeu Însuși ne primește la ospățul împărăției, introducându-ne, în mod real, pe Sfântul Duh, căci de fapt ne ridică în mod real în cer, în harul Sfântului Duh, în Dumnezeu: „Ia aminte Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeuul nostru, din sfânt locașul Tău și de pe tronul slavei împărăției Tale și vino ca să ne sfințești pe noi, Cea ce sus șezi împreună cu Tatăl și aici, împreună cu noi, nevăzut petreci!” Darul Sfintei Liturghii este Euharistia, iar în Euharistie noi îl primim pe Sfântul Duh. Dobândirea Duhului nu este însă un oarecare dar trecător, ci un bun câștigat, prin care am devenit martori a celor mai mari lucruri ce se petrec în cer și pe pământ.

Orice misiune are la bază o mărturie (Matei 10, 7-8). După cum scopul revărsării Duhului în Vechiul Testament a fost acela de a-l inspira pe profet, făcându-l martor al evenimentelor viitoare și agent al împlinirii planului istoric al lui Dumnezeu de mântuire a lumii, tot la fel, și mai mult decât atât, dobândirea Duhului, la Sfânta Liturghie, are scopul de a ne face părtași, de a ne introduce în bucuria cunoașterii lui Dumnezeu, și astfel, de a deveni factori activi ai vestirii Evangheliei și ai pregătirii căilor Domnului, pentru veacul ce va să vie. Primii creștini știau că spusele lor nu pot avea credibilitate înaintea oamenilor, dacă ele nu vor fi întărite cu mărturia petrecerii lor în cer, cu ocazia cuminecăturii euharistice. Mântuitorul Iisus Hristos Însuși nu a trimis pe Apostoli la propovăduire (Matei 28, 19) până când, mai întâi, nu au trecut la pogorârea Sfântului Duh, prin botezul focului și până când nu le-a dăruit, tot cu ocazia aceasta, „pâinea nemuririi”.

Citind Sfânta Scriptură, și în mod special Sfintele Evanghelii, poți constata o anumită atitudine față de bani. Nu trebuie decât să ne amintim de severitatea manifestată față de bogați

din scrierile lui Luca și din Epistola lui Iacob, sau de învățăturile pe care Mântuitorul le împărtășea ucenicilor Săi: „Nu puteți să slujiți lui Dumnezeu și lui mamona” (Luca 16, 13). „Mai lesne este să treacă cămila prin urechile acului, decât să intre un bogat în împărăția lui Dumnezeu” (Matei 19, 24). Aceasta, dacă facem apel la doar aceste două fragmente foarte cunoscute. Aceste afirmații evanghelice au fost interpretate în diverse feluri, interpretări ce prevedeau ca afirmațiilor să li se confere caracterul de normă de comportament cotidian. Din acest motiv, misiunea Bisericii este foarte importantă și nu trebuie ca lăcomia banului să pună stăpânire pe mintea și lucrarea preotului, care este slujitor al lui Hristos prin puterea harului Sfântului Duh, coborât asupra lui prin Sfânta Taină a Hirotoniei.

Din primele zile ale creștinismului, Sfânta Liturghie este sursă inepuizabilă a puterii vestirii cuvântului lui Dumnezeu, pentru că tot ea este calea de acces la Dumnezeu, la cunoașterea și unirea cu El. Slujirea liturgică nu are legătură numai cu misiunea luată în înțelesul ei mai cuprinzător, ci are și o legătură mai deosebită cu cultura, ca mijloc de executare a misiunii creștine (Matei 10, 32).

Sfânta Liturghie este esența cultului nostru religios, modalitatea prin care îl adorăm pe Dumnezeu și dobândim din partea Lui puterea propovăduirii cuvântului Său, ca martori ai Lui, după cum am văzut. Cultura privește și ea cultul, din care își trage originea. Chiar și etimologic, termenul de cultură vine de la cuvântului „cult”. Dacă ar fi să ne referim la manifestarea vieții creștine în Ortodoxie, observăm că de fapt cultura religioasă de la noi este cuprinsă în întregime în desfășurarea actelor de cult din cadrul Sfintei Liturghii. Dogmatica și morala (din Sfintele Scripturi și cărțile de slujbă), cântarea și poezia, arhitectura și pictura, sunt toate piese din visteria cultului ortodox, într-o formă mai mult sau mai puțin dezvoltată. Ca oficiant al cultului, preotului ortodox i se pretinde înțelegerea semnificației tuturor actelor pe care le săvârșește, ca și a tuturor obiectelor de care se folosește. Acest lucru implică de la sine o mare bogăție de cunoștințe, după cum inspiră o multiplă surprindere a sensurilor existenței. Slujitorul celor sfinte, în orice parohie s-ar afla, există ancorat în condițiile unei culturi atât de înalte, încât, de multe ori, nici nu o bănuiește. În orice caz, în îndeplinirea funcției sale sacerdotale, preotul nostru are îndatorirea de a se ridica la nivelul acestei culturi, onorând totodată și demnitatea ce i s-a încredințat.

Ca să înțelegem mai bine felul în care, potrivit concepției noastre ortodoxe, Sfânta Liturghie este izvorul principal din care s-a inspirat, și se inspiră încă adevărata cultură

bisericească, teologică și misionară, ne vom referi, mai întâi, la spusele Sfântului Apostol Pavel. El ne învață că slujirea legii vechi, care era o slujire spre moarte și osândă (II Corinteni 7, 9), a fost înlocuită cu „slujirea Duhului” și a dreptății, care prisosește în slavă, fiind dătătoare de viață veșnică (II Corinteni 3, 6, 8, 9, 11). Ea este plină de har, iar „harul lui Dumnezeu este viață veșnică în Hristos” (Romani 6, 23).

Harul Sfintei Liturghii, care îl cheamă pe preot la slujire, este o cascadă de lumină ce se revarsă din înălțimea cerului în lumea noastră, din veșnicie în timpul nostru terestru, nu pentru a încremeni aici, în formele limitate ale existenței pământești, ci pentru a se reîntoarce la Dumnezeu, a se răsfărânge cu puterea torentului, răpind pe credincios în înălțime și transfigurându-i condițiile petrecerii sale pe pământ. În acest elan de înălțare, credinciosul are la îndemână elementele culturii pe care i le dă Biserica: o arhitectură sacră, o pictură sacră, o poezie, o muzică, o înțelepciune sau filosofie sacră.

Darul Sfintei Liturghii, slava despre care ne vorbește Sfântul Apostol Pavel, se revarsă, așa cum am văzut, de sus în jos. În schimb, cultura care îl întâmpină, sufletul ei, ca să ne exprimăm așa, răspunde acestui dar, acționând de jos în sus. Se înțelege, numai întâlnirea acestor două curenți, venind din direcții diferite, dar având aceeași finalitate, fac să apară cultul, în cadrul căruia omul colaborează cu Dumnezeu.

Privită din acest punct de vedere, cultura bisericească, cu toate elementele care o alcătuiesc, poate fi numită o cultură sublimă, plină de slavă, teandrică. Valoarea ei nu se reduce la o valoare estetică sau morală. Ea nu se compară cu nici o altă cultură, în slujba acesteia se află preotul ortodox, în oficiul său de liturghisitor.

Pe linia de întâlnire a acestor două curenți, care fac din cultura bisericească o realitate vie, preotul ortodox se află între Hristos și credincioși. Sfânta Liturghie o săvârșește Hristos cu noi și pentru noi, dar pentru aceasta și credincioșilor le revine o parte activă. Toate mișcările sufletului lor sunt îndreptate spre cer, au drept scop ridicarea până în fața Altarului de sus. Angajați în acest proces de spiritualizare și transfigurare, de transformare și unificare în Hristos, puterile lor sunt ajutate de puterea ce emană chiar din plăsmuirile culturale, artistice și estetice, care sunt cuprinse în alcătuirea cultului, cum sunt, bunăoară, cuvintele și etalarea, pictura icoanelor și arhitectura locașului de cult. Este de observat însă că pe această scară, în momentele contemplative ale Sfintei Liturghii, sufletele credincioșilor nu se pot urca decât la o anumită limită, pe care o permite natura creată a obiectelor de artă sau a conceptelor umane.

În vederea îmbrățișării a sufletelor cu Absolutul, cu Dumnezeu, trebuie să intervină rugăciunea preotului liturghisitor, singura care are puterea să le treacă dincolo de această limită. Așadar, cultura bisericească, datorită unor lucrări dumnezeiești, ce aparține numai preoției, dobândește valoarea ei specifică. Fără preot, fără ca acțiunea sa misionar-liturgică să dea viață conținuturilor acestei culturi, ne aflăm în fața unor opere cărora, deși nu le lipsește esteticul, le lipsește o anumită vibrație cu menirea de a cuceri sufletul aici și acum.

Preotul ortodox este cel dintâi organ care face ca, în întreaga ei măreție, cultura să devină eficientă, să devină dintr-un simplu mijloc omenesc, adecvat finalității religioase, expresia vie a unei lucrări teandrice. Astfel, el nu este chemat numai să o înțeleagă, dar s-o întrupeze în sine, făcând totodată din ea o putere continuă a misiunii la care s-a angajat. Nu putem uita nici aceea că aceeași cultură constituie pentru preot primul izvor de inspirație în activitatea pastoral-misionară, care continuă pe cea liturgic-misionară. Dacă la celebrarea euharistică Mântuitorul Iisus Hristos vine cum a venit la ucenici în seara învierii, conferind slujitorului Său de astăzi lumina, bucuria și pacea Sa, nu-l va părăsi după încheierea sfintei slujbe, ci îl va însoți pe cărările vieții sale, în continuare, cum a însoțit pe cei doi ucenici în drumul spre Emaus.

În misiunea sa, Biserica nu inventează Evanghelia, ci restituie, în fiecare loc și timp, ”credința care a fost dată Sfinților odată pentru totdeauna” (Iuda 3). Învățătura Bisericii depinde în mod exclusiv de descoperirea lui Iisus Hristos ”Cuvântul lui Dumnezeu ieșit din tăcere”. În El Dumnezeu S-a descoperit în forma definitivă și eshatologică: ”Nimeni nu cunoaște deplin pe Tatăl, afară de Fiul” (Matei 11, 27). Apostolul Pavel spune că propovăduirea sa nu este altceva decât un cuvânt de la Hristos și despre Hristos (II Corinteni 4, 5). Astfel, Biserica se află în succesiune apostolică prin acordul ei cu dogmele apostolilor, în care se cuprinde integritatea Evangheliei lui Hristos. Biserica de azi este legată de comunitatea Apostolilor și de comunitatea viitoare a Sfinților prin credința ei neclintită, încălzită de Duhul Sfânt, ”Mângâietorul” și păzitorul Bisericii până la a doua venire a Domnului ei. Sfânta Tradiție este căldura pe care o iradiază credința Sfinților și credincioșilor.

Biserica, fiind parte integrantă din mesajul Evangheliei, are misiunea de a incorpora în trupul lui Hristos pe toți creștinii, ca răspuns personal la cuvântul lui Dumnezeu, care constituie sămânța, conținutul credinței (Matei 13, 1-30). Biserica văzută, fizică, istorică, are ca pildă comuniunea Sfintei Treimi pe care trebuie să o transmită și credincioșilor săi. Dumnezeu este comuniune de persoane, iar Biserica este chemată să reproducă în viața ei această comuniune

trinitară și unitară a lui Dumnezeu. Ea este comunitatea umană care trăiește din cea dintâi comuniune divină, care este Sfânta Treime, întreaga ei misiune, în chip special Sfintele Taine, sunt orientate în această direcție. Tainele de inițiere Botezul, Ungerea cu Sfântul Mir, Împărtășania formează un ritual unic și care se săvârșesc numai în legătură cu Liturghia, sunt Taine de încorporare într-o comunitate liturgică determinată de apartenența reală la poporul lui Dumnezeu. Celelalte taine și ierurgii urmăresc, de asemenea, restabilirea raporturilor întrerupte, dintre Dumnezeu și această comunitate.

Tendențele de globalizare, sincretismul, aplecarea spre sfera activităților sociale sunt căi prin care se încearcă regrouparea indivizilor, chiar dacă aceasta nu se realizează totdeauna în forme instituționalizate. Biserica poate prelua aceste tendințe, valorificându-le în scopul trezirii celor în cauză din amorfizarea religioasă. Prin programe sociale, ecologice, misionare, prin pelerinaje, acțiuni culturale, manifestări pentru tineret, prin valorificarea resurselor internetului și mass-mediei, Biserica poate ajunge ușor la sufletele celor dornici de comuniune. Ea poate să-L vestească tuturor pe Iisus Hristos, Cel care a adus lumii iubirea divină, ca factor de biruință asupra patimilor egoiste, dezumanizante și anticomunitare.

Întregul tezaur doctrinar, moral și cultic al Ortodoxiei reprezintă o moștenire intangibilă. Biserica poate și trebuie să ia parte la dialoguri ecumenice, multilaterale, pentru a-și exprima cu tărie fidelitatea față de Adevăr, față de un dat doctrinar care nu este subiect de negocieri sincretiste. Are, așadar, datoria de a fi mărturisitoare, întru iubire și răbdare. Totodată, ea respinge, ca fiindu-i străine, toate rătăcirile ideologiilor eretice, emancipărilor de tip feminist, precum și ale deviațiilor morale de orice fel.

Vocea Bisericii, mai ales în țările majoritar ortodoxe, trebuie să răsună în forță, pentru a demasca impostura acelor minorități irelevante numeric, dar curajoase până la impertinență. Pluralismul poate reprezenta o provocare pentru Biserică, atâta vreme cât ajută la filtrarea și decantarea adevăratei învățături, în comparație cu oferta ideologică postmodernă. Pluriconfesionalismul obligă Biserica la acceptarea dialogului și, totodată, la combaterea fermă a contra-mărturiei prozelitismului. Totodată, este necesară și o responsabilizare mai înaltă a structurilor ecleziale centrale și locale, în vederea depistării și remedierii acelor sincope din activitatea misionară și pastorală, care pot aduce atingere întregii Biserici, odată mediatizate.

Sfânta Tradiție rămâne normativă pentru Biserică, deși există destule voci contestatoare, care încearcă să acrediteze ideea că între tradiție și modernitate este un antagonism ireductibil.

Acest lucru nu este adevărat. Deși fidelă tezaurului doctrinar, moral și cultic moștenit, Biserica nu rămâne închisă în trecut, ci vine în întâmpinarea provocărilor prezentului, adaptându-și discursul și strategiile misionare față de acestea. Vorbind despre atributul modernității aplicat teologiei Bisericii noastre, mesajul creștin nu are nevoie să fie completat, deoarece exprimă plinătatea, el având doar nevoie să fie explicat și transmis creștinilor prin Biserică, care deține adevărul Evanghelic transmis de Mântuitorul Sfinților Apostoli și aceștia, prin slujitorii Bisericii, nouă.

Biserica are un rol foarte important în relațiile ei cu familia și prin misiunea ei, aceasta fiind cea care arată celor doi calea spre mântuire în familie și în Biserică. Iubirea necondiționată, legea de căpătâi a creștinismului, care ține împreună măduarele Bisericii, ducând la nunta cu Mirele Hristos, se transpune în viața de familie, transformând-o într-o *mică biserică*. Iubirea dintre doi oameni - bărbat și femeie - care-i conduce la căsătorie și care, oricât de adevărată ar fi, e supusă, ca una creată, stricăciunii, primește putere prin Taina Cununiei, și se lărgește la infinit, se eternizează, se schimbă radical, se transformă fără să se desființeze într-o dimensiune a iubirii pe care o are Dumnezeu pentru lume. Unirea bărbatului și a femeii se altoiește pe marea taină a lui Hristos cu lumea, taină care înalță lumea și familia nouă care se creează, la treapta de Biserică.

Unirea lor în Hristos este o *biserică mică*, după cum arată Sfântul Ioan Gură de Aur, sau o parte a Bisericii, deoarece și Biserica se constituie din astfel de unități ale celor căsătoriți prin Duhul Sfânt, Care suflă în Biserică. „Taina aceasta mare este, iar eu zic în Hristos și în Biserică” (Efeseni 5, 32), spune Sfântul Apostol Pavel.

Biserica, de asemenea, constituie o parte importantă din educația unei comunități, a unei mase, dar alături de ea trebuie să stea și instituțiile specializate în educație, care îi formează pe cei tineri. Într-o mare măsură, această educație este influențată și de **mediul social** și cultural în care acesta trăiește. În acest sens, Sfântul Ioan Gură de Aur îi îndeamnă pe părinții care au în principal răspundere în educația tinerilor, să îndepărteze legăturile tinerilor cu oamenii viciați și vicleni. De aceea și Hristos îndeamnă nu numai să te ferești de unii ca aceștia, ci să-i îndepărtezi, spunând astfel: „Dacă ochiul tău cel drept te face să te poticnești, scoate-l și-l aruncă de la tine”(Matei 5, 29) (Marcu 9,47). Deci, nu despre ochi spune, căci cu ce ar nedreptății ochiul dacă judecata minții ar fi sănătoasă? Ci despre prietenii necesari și despre membrii care sunt de rând

cu noi și care ne vatămă alegiuit, acesta poruncind să disprețuim prietenia unora ca aceștia, ca să ne facem mai sigură mântuirea, ”Nu vă temeți de cei ceucid trupul, iar sufletul nu pot să-l ucidă; temeți-vă mai ales de acela care poate și sufletul și trupul să le prindă în gheenă” (Matei 10, 28).

Părinții, pe de o parte, trebuie să curețe orice lucru negativ care vine asupra tânărului, iar pe de altă parte, trebuie să-l hrănească cu buna intenție. Astfel, dacă în familie educația este făcută în mod succesiv de la o generație la alta există garanția mântuirii. Căci, cum îți vei educa tu copilul tău, bine, tot astfel și acela pe fiul lui și acesta pe fiul lui; și astfel șirul și urmarea purtării celei mai bune sunt duse la fiecare, luându-și începutul și rădăcina de la tine și purtând prin tine fructele grijii nepoților.

În acest mod, urmând aspectele și principiile vieții morale duhovnicești și ascultând cuvântul Evangheliei, propovăduit de Sfânta Biserică, prin slujitorii ei, vom îndeplini și noi cuvântul Sfântului Apostol Pavel ce spune ”mergeți pe urmele mele, căci eu merg pe urmele lui Hristos”.

Caracterul eclesial al misiunii nu trebuie să fie înțeles într-un sens instrumentalist sau eclesiomonist. Biserica nu este doar un simplu instrument al misiunii. Misiunea este un criteriu al Bisericii și nu există Biserică adevărată în afara misiunii. Cu toate acestea, în viziunea ortodoxă, Biserica reprezintă deja scopul misiunii, fiind, în același timp, principiu și condiție a misiunii.

BIBLIOGRAFIE DE REFERINȚĂ

I. IZVOARE:

- ❖ *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2008.
- ❖ *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Ediție jubiliară a Sfântului Sinod, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001.
- ❖ *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994.
- ❖ *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988.
- ❖ ****Mărturisirea de credință a Bisericii Ortodoxe*, (1964) traducere de Alexandru Elian, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București 1981.

II. SCRIERI PATRISTICE:

- ❖ ARHIMANDRIT Sofronie, *Din învățăturile Sfântului Siluan, Despre cunoașterea lui Dumnezeu II*, trad. de Ieromonah Rafael Noica, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2008.
- ❖ CALIST Patriarhul, *Capete despre rugăciune*, cap.40, în *Filocalia română*, vol.VIII, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1988.
- ❖ CLEMENT Alexandrinul, *Pedagogul*, Migne, P. G. tom. VIII, Lib. III, cap. 12.

- ❖ DIADOH al Foticeii, *Cuvânt ascetic despre viața morală, despre cunoștință și despre dreapta socoteală duhovnicească, împărțit în 100 de capete*, în *Filocalia* vol I, trad. de Pr. Prof. D. Stăniloae, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1987.
- ❖ FERICITUL Augustin, *De civitas Dei*, Eduard Hoffman, p3, *Retractiones*, Editura Pius Knol, Pragae Vindobonae, Lipsiae, 1898.
- ❖ IDEM, *De libero arbitrio* I, HI, C. XIX. P.L. t. XXXII, col. 1297.
- ❖ IDEM, *Despre facerea omului*, Migne, P. G., Vol. XLIV, col 26.
- ❖ IDEM, *Marele cuvânt catehetic* în *Studii Teologice*, seria II, anul XXXVI (1984), nr. 5-6.
- ❖ PETRU Damaschinul, *Învățăături duhovnicești*, în *Filocalia română*, vol.V, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1997.
- ❖ SFÂNTUL Arhiepiscop Ilarion (Troîțki) Noul Mărturisitor, *Creștinismul sau Biserica?* Editura Cartea Ortodoxă Editura Egumenița, 2005.
- ❖ SFÂNTUL Atanasie cel Mare, *Cuvântarea despre Întruparea Cuvântului*, Migne, tom. XXV col. 3-96.
- ❖ SFÂNTUL Chiril al Alexandriei, *Comentarii la Evanghelistul Ioan*, Cartea a 2-a, cap. 2., *Conceptul moral al dogmei Bisericii* de Arhiepiscopul Antonie Hrapovițki, St. Petersburg, 1912; și *Conceptul moral al dogmei Preasfintei Treimi*.
- ❖ IDEM, *Glafira I, 2 (despre Adam)*, traducere Pr. Dumitru Stăniloae, în *Sf. Chiril al Alexandriei, Scrieri – partea a II-a*, colecția P.S.B., vol. 39, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1992.
- ❖ SFÂNTUL Ciprian al Cartaginei, *Epistola 62*, în *Opere*, Partea 1, Kiev, 1891.
- ❖ IDEM , *Despre unitatea Bisericii*, cap. 23, în *Opere*, partea a 2-a. col. PSB, Editura Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1996.
- ❖ IDEM, *Scrisoarea 62, către Magnus*, *Opere*, partea I, *Scrisoarea 58, către Qvintus*, *Scrisoarea 61, către Pompei*; *Scrisoarea 57, către Ianuarie*, *Scrisoarea 58, către Qvintus*, *Despre unitatea Bisericii*, *Despre unitatea Bisericii*, cap. 4, *Opere*, partea a 2-a, col. PSB, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1996.
- ❖ SFÂNTUL Grigore de Nyssa, *Omilia IV la Ecleziașt*, Migne P. G. XLIV, col. 664, BCD, 665 ABCD; 668 A.
- ❖ IDEM, *Despre viața lui Moise*, Editura Sfântul Gheorghe-Vechi, București, 1995.

- ❖ SFÂNTUL Grigorie de Nazianz, *Cuvânt de apărare pentru fuga în Pont*, în *Despre Preoție*, traducere, introducere și note de Pr. Dumitru Fecioru, Editura I.B.M. al B.O.R. București, 1998.
- ❖ SFÂNTUL Grigorie Teologul, *Cele cinci cuvântari despre Dumnezeu*, trad. de Pr. Dr. Gh. Tilea și Asit. Univ. Dr. Nicolae Barbu, București, 1947.
- ❖ SFÂNTUL Ioan Damaschin, *Dogmatica*, trad. de Pr. D. Fecioru, Editura "Apologeticum", București, Ediție pdf., 2004.
- ❖ SFÂNTUL Ioan de Kronstadt, *Despre tulburările lumii de astăzi*, trad. Adrian și Xenia Tănăsescu-Vlas, Editura Biserica Ortodoxă, București, 2004.
- ❖ IDEM, *Viata mea în Hristos*, trad. de Boris Buzilă, Editura Sofia, București 2005.
- ❖ SFÂNTUL Ioan Gură de Aur, *Capitolele filosofice*, "Dialectica", Migne, P. G., Tom XCIV, cit. 529.
- ❖ IDEM, *Comentariile sau explicarea epistolei către Efeseni*, trad. Arhim Theodosie Athanasiu, Tipografia „Dacia”, & D. Grossu, 1902.
- ❖ IDEM, *Despre cei care se scandalizează*, 8, PG. 52, 498 c, col. PSB, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1993.
- ❖ IDEM, *Despre feciorie. Apologia vietii monahale. Despre creșterea copiilor*, Editura I.B.M.B.O.R., București 2001.
- ❖ IDEM, *Omilii la Matei*, Scrieri partea a treia, Colecția P.S.B., Ed. I.B.M. al B.O.R., București, 1994.
- ❖ IDEM, *Omilii, La Epistola către Efeseni*, Cuvântul 9, 3, col. P.S.B., Editura I.B.M.B.O.R., București, 1996.
- ❖ IDEM, *Problemele vietii*, trad. de Cristian Spătărelu și Daniela Filioreanu, Editura Cartea Ortodoxă, Galați, 2008.
- ❖ IDEM, *Scrieri. Partea întâi. Omilii la Facere*, traducere de preot D. Fecioru, Editura I. B. M. B. O. R., București, 1987
- ❖ IDEM, *Scrisoarea către Efeseni*, Omilia XXII, 2, Migne, P.G. LXIII, col. 157
- ❖ IDEM, *Tratat despre preoție*, în *Despre preoție*, traducere, introducere și note de Pr. Dumitru Fecioru, Editura I.B.M. al B.O.R. București, 1998.
- ❖ SFÂNTUL Ioan Hrisostom, *Comentariu la Coloseni 4, 12*, în PG, vol. 62, col. 387.
- ❖ SFÂNTUL Ioan Scărarul, *Scara Raiului*, cuv. 31, cap.78, în *Filocalia română*, vol. IX.

- ❖ SFÂNTUL Isaac Sirul, *Cuvânt despre nevcuviință*, cuv. 60, în *Filocalia română*, vol.X, trad. de pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1988.
- ❖ IDEM, *Despre a doua treaptă a cunoașterii*, în *Filocalia*, vol. 10, trad. de Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1981.
- ❖ SFÂNTUL Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, traducere Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, col. *PSB*, București, 1983.
- ❖ IDEM, *Capete de dragoste*, suta a patra, cap.55, în *Filocalia română*, vol.II, Editura I.B.M.B.O.R., București, 2001.
- ❖ IDEM, *Capete gnostice*, în *Filocalia*, vol. II, trad. de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1976.
- ❖ IDEM, *Scrieri și epistole hristologice și duhovnicești, Traducere din grecește, introducere și note Pr. Prof. Dumitru Stăniloae*, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1990.
- ❖ SFÂNTUL Simeon Metafrastul, *Despre răbdare și discernământ*, 45, în *Filocalia* vol. V, trad., intr. și note de Pr. Prof. D. Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1976.
- ❖ IDEM, *P. 150 cap.*, cap.71, în *Filocalia română*, vol.V, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1998.
- ❖ IDEM, *Parafrază în 150 capete la cele 50 de Cuvinte ale Sfântului Macarie Egipteanul*, 145, *Filocalia* V, trad., intr. și note de Pr. Prof. D. Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1976.
- ❖ IDEM, *Parafraza în 150 de capete*, cap 171, în *Filocalia*, vol. V, trad. de Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, Editura Harisma, București, 1995.
- ❖ SFÂNTUL Simeon Noul Teolog, *Cuvinte de învățătură*, cuv.10, în *Filocalia română*, vol.VI, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1998.
- ❖ IDEM, *Imnele iubirii dumnezeiești. Imnul 17*, în *Filocalia română* vol VII, trad., intr. și note de Preot Prof. Acad. Dr. Dumitru Stăniloae, *Studii de teologie dogmatică ortodoxă*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1991.
- ❖ SFÂNTUL Varsanufie și Ioan, *Scrieri duhovnicești*, în *Filocalia română*, vol. XI, trad. de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1999.

- ❖ SFÂNTUL Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh. Corespondență. Scrieri, Partea a III-a*, Scrisoarea 234, I (Scrisorile Sfântului Vasile cel Mare către Sfântul Grigorie), trad. Pr. Prof. Dr. C. Cornițescu și Pr. Prof. Dr. T. Bodogae, col. *PSB*, vol. 12, Editura Editura Institutului Biblic și de Misune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988.
- ❖ IDEM, *Omilii la Hexaimeron*, în col. *PSB*, nr. 17, trad. de Pr. D. Fecioru, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1986.
- ❖ IDEM, *Omilii la Psalmi*, Omilia la Psalmul I, III, în vol. *Scrieri*, partea întâi, col. *P.S.B.*, nr. 17, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1986.
- ❖ IDEM, *Omilii și cuvântări*, Omilia I despre Post VII, în col. *P.S.B.*, nr. 17, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1986.
- ❖ IDEM, *Regulile morale, Regula 73*, în vol. *Scrieri*, partea a doua, col. *P.S.B.*, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1989.
- ❖ TEOFILCACT al Bulgariei, *Tâlcuire la Epistola Apostolului Pavel către Efeseni*, Moscova, 1883.
- ❖ IDEM, *Tâlcuiri la Epistole*, Kazan, 1867.

III. LUCRĂRI:

- ❖ ACHIMESCU, Pr. Dr. Nicolae, *Religii în dialog*, Editura Trinitas, Iași, 2006.
- ❖ ADAM, Pr. Lect. Dr. Domin, *Muzica religioasă în societatea contemporană*, în volumul *Biserica în Era Globalizării*, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2003.
- ❖ ALEBIZOPOL, Pr. Prof. Dr. Antonios, *Ortodoxia în fața sectelor*, trad. de Pr. Ion Buga, Editura Symbol, București, 1993.
- ❖ IDEM, *Simbolica*, Editura centrului mitropolitan al Olteniei, Craiova, 1955.
- ❖ ANDRUTSOS, Hristu, *Sistem de morală*, traducere din limba greacă de Dr. Ioan Lăncrăjan și Prof. Ermis Eudoupulos, Sibiu, 1947.
- ❖ ARION, Pr. Prof. Dr. Leon, *Comentarii la Sfânta Evanghelie după Matei*, Editura Greafia Prahoveană, Ploiești, 2003.
- ❖ IDEM, *Compendiu neotestamentar de introducere și exegeză*, Editura Greafia Prahoveană, Ploiești, 2004.
- ❖ ARSENIEV, Nicolae, *Descoperirea vieții veșnice*, trad. Lidia și Remus Rus, București,

1991.

- ❖ IDEM, *Mistica și Biserica Ortodoxă*, trad. Remus Rus, Editura Iri, București, 1994.
- ❖ BĂBUȘ, Pr. prof. dr. Emanoil, *Ortodoxia națiunilor în Europa Occidentală*, în vol. *Biserica Ortodoxă în Uniunea Europeană. Contribuții necesare la securitatea și stabilitatea europeană*, Editura Universității din București, 2006.
- ❖ BACONSKY, Teodor, *Puterea schismei. Un portret al creștinismului european*, Ed. Anastasia, București, 2001.
- ❖ BAGGIO, Antonio Maria, *Doctrina socială creștină: identitate și metodă*, în volumul *Gândirea socială a Bisericii*, coordonat de Ioan Ică jr. și Germano Marani, Ed. Deisis, Sibiu, 2002, p. 286. Ilie Bădescu, *Noologia*, Editura Valahia, 2002.
- ❖ BAKER, J. F. Bethune, D. D., *An introduction of the early history of christian doctrine to the time of the council of Chalcedon*, London fourth edition, 1929.
- ❖ BĂLAN, Arhim. Ioanichie, *Ne vorbește Părintele Stăniloae*, Roman, 1993.
- ❖ IDEM, Mitrop. Ioanichie, *Biserica și națiunea*, în vol. „Ortodoxia românească”, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992
- ❖ BANCIU, Dan; Rădulescu, S., *Sociologie juridică*, Editura Hyperion, București, 1995.
- ❖ BĂNICĂ, Mirel, *Locul celuilalt – Ortodoxia în modernitate*, Editura Paideia, București, 2007.
- ❖ BARBOUR, Ian G., *When Science Meets Religion*, Ed. Harper, San Francisco, 2000.
- ❖ BAȘTOVOI, Ierom. Savatie, *Ortodoxia pentru postmoderniști*, Editura Cathisma, București, 2007.
- ❖ BAUBER, Marin, *Eu și tu*, trad. Ștefan Augustin Doinaș, Editura, Humanitas, București, 1992.
- ❖ BAUREGARD DE COSTA, Protoiereu Marc-Antoine, *Teologie și Știință: o sinergie*, Postfață la vol. Adrian Lemeni, pr. Răzvan Ionescu, *Teologie ortodoxă și Știință. Repere pentru dialog*, Ediția a doua, revăzută și adăugită, Editura I.B.M.B.O.R., București, 2009.
- ❖ BECK, Ulrich, *Ce este globalizarea? Erori ale globalismului – răspunsuri la globalizare*, traducere în lb. română de Ida Alexandrescu și Diana Popescu, Editura Trei, București, 2003.
- ❖ BEL, Pr. Prof. Dr. Valer, *Misiune, Parohie, Pastorație*, Coordonate pentru o strategie misionară Editura Renașterea, Cluj-Napoca, anul 2002.

- ❖ BERDIAEV, Nicolae, *Esprit et liberte. Essai de Philosophie Chretienne*, Paris, 1933.
- ❖ BEREĂ, Pr. Prof. Dr. Constantin Berea, *Hristos în centrul misiunii Bisericii*, în *Dialog Teologic* nr.4/1999, Editura Presa Bună, Iași.
- ❖ BERGE, Andre, *Profesiunea de a fi părinte*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1977.
- ❖ BIELAWSKI, Maciej, *Părintele Dumitru Stăniloae - o viziune filocalică despre lume*, Editura Deisis, Sibiu, 1998.
- ❖ BISTRÎȚEANUL, Dr. Irineu Pop, *Cu Hristos pe calea vieții*, Editura Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006.
- ❖ BIZĂU, Preot Ioan, *Liturghie și Teologie*, Ed. Patmos, Cluj-Napoca, 2009.
- ❖ BLACKBUM, Simon, *Dicționar de filosofie*, traducere de Cătălina Iricinschi, Editura Univers enciclopedic, București, 1999.
- ❖ BLOOM, Mitropolit Anthony, *Cultura secularizată*, Princeton Press, 1998.
- ❖ BOBRINSKOY, Pr. Prof. Boris, *Împărtășirea Duhului Sfânt*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981.
- ❖ BORCA, Pr. lect. univ. dr. Vasile, *Omenirea secularizată pe pantă suicidală*, Editura Universității de Nord, Baia Mare, 2008.
- ❖ BRECK, John, *Darul sacru al vieții. Tratat de bioetică*, Patmos, Cluj Napoca, 2003.
- ❖ BRIĂ, Pr. Prof. dr. Ion, *Credința pe care o mărturisim*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române București 1987.
- ❖ BUCHIU, Pr. Conf. Dr. Ștefan, *Ortodoxie și secularizare*, Editura Libra, București, 1999.
- ❖ BULGACOV, Serghei, *Ortodoxia*, trad. rom. Nicolae Grosu, Editura Paideia, București, 1997.
- ❖ BURLACU, Pr. Mihail, *Pedagogia Creștin Ortodoxă*, Școala Brâncovenească, Constanța, 2009.
- ❖ IDEM, *Noblețea educației copiilor după Sfântul Ioan Hrisostom*, București, 1940.
- ❖ CABASILĂ, Nicolae, *Despre viața în Hristos*, trad. rom. de T. Bodogae, Sibiu, 1946.
- ❖ CARREL, Alexis, *Omul ființă necunoscută*, traducere Lia Busuioceanu, Editura Cugetarea, București, 1938.
- ❖ CHIȚESCU, Prof. Nicolae, Todoran, Pr. Prof. Isidor, Petreuta, Pr. Prof. I., *Teologia Dogmatică și Simbolică*, Editura Renașterea, Cluj, 2004.

- ❖ CHRYSOSTOMOS, Arhiepiscop, *Relațiile dintre ortodocși și romano-catolici, de la cruciada a IV-a până la controversa isihastă*, Editura Vremea, București, 2001.
- ❖ CIOBOTEA, Metropolitan Daniel, *Confessing the Truth in Love. Orthodox Perceptions of Life, Mission and Unity*, Trinitas, Iași, 2001.
- ❖ CIULEI, Pr. Dr. Marin, *Antropologie Patristică*, Editura Sirona, București, 1999.
- ❖ CLAPSIS, Emanuel, *Biserica ortodoxă într-o lume pluralistă*, în „Ortodoxia în conversație: angajamentele ortodoxe ecumenice”, WCC/HC Geneva/Boston, 2000.
- ❖ CLEMENT, Olivier, *Creștinătate, secularizare și Europa*, în „Gândirea socială a Bisericii”, Editura Deisis, Sibiu, 2002.
- ❖ CODRESCU, Răzvan, *Biserica de acasă*, editura Christiana, București, 2006.
- ❖ COMAN, Pr. Prof. Dr. Constantin, *Ortodoxia sub presiunea istoriei*, Editura Bizantină, București, 1995.
- ❖ COMAN, Vasile, episcopul Oradiei, *Scieri de teologie liturgică și pastorală*, Editura Episcopiei Oradiei, Oradea, 1983.
- ❖ CONGAR, Yves, *Jurnal de teologie*, Paris, Cerf, 2000.
- ❖ CONOR, Steven, *Postmodernist Culture*, Blackwell Publishers, Oxford, 1994.
- ❖ CRAINIC, Nichifor, *Cursurile de mistică. I. Teologie mistică. II. Mistică germană*, Studiu introductiv și ediție de diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2010.
- ❖ CRAIOVEANU, I. P. S. Dr. Athanasie Mironescu, *Manual de Teologie Morală*, Editura Tipografia Cărilor Bisericești, București, 1895.
- ❖ † DANIEL, Mitropolitul, *Cuvânt Înainte la Biblia în Filocalie*, vol. II, de Calinic Botoșăneanul, Iași, p. I.
- ❖ DUFOUR, Leon X., *Vocabulario de Teologia Biblica*, Paris, Franța, 2010.
- ❖ DUPU, Constantin, *Introducere în teologia pastorală*, vol. I, Editura Societatea Evanghelică Română, București, 1993.
- ❖ ENGELHARDT jr., H. Tristram, *Fundamentele Bioeticii Creștine. Perspectivă ortodoxă*, trad. M. Neamțu, C. Login și diac. Ioan I. Ică jr, Deisis, Sibiu, 2005.
- ❖ ERHAN, Florin, *Globalizarea în căutarea echilibrului*, Editura Economică, București, 2003.
- ❖ EVDOKIMOV, Paul, *Femeia și mîntuirea lumii*, trad. Gabriela Moldoveanu, Editura Christiana, București, 1995.

- ❖ FECIORU, Pr. D., *Introducere la Sfântul Vasile cel Mare, Scrieri, partea întâi*, col. P.S.B., nr. 17, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1986.
- ❖ FELEA, Parintele Ilarion, *Duhul Adevărului*, Editura Diecezana, Arad, 1946.
- ❖ FELJX, Minuciu, *Octavius, XXXIV*, traducere din limba latină de Petru Papadopol, Râmnicul Vâlcea, 1936.
- ❖ FORD, David C., *Bărbatul și femeia în viziunea Sfântului Ioan Gură de Aur*, trad. Luminița Irina Niculescu, Editura Sophia, București, 2004, 2007..
- ❖ FOURÇANS, André, *La mondialisation racontée à ma fille*, Éditions du Seuil, Paris, 2007.
- ❖ FOURNIER, Anne, Catherine Picard, *Secte, democrație și mondializare*, trad. rom. Radu și Rodica Valter, Editura 100+1 Grammar, București, 2006.
- ❖ FROST, Francis, *Ecumenisme*, Editeurs, Letouzey & Ane, Paris, 1984.
- ❖ GABOR, pr. prof. dr. Adrian, *Contribuții actuale ale Bisericii Ortodoxe Române privind integrarea în Uniunea Europeană*, în vol. *Biserica Ortodoxă în Uniunea Europeană. Contribuții necesare la securitatea și stabilitatea europeană*, Editura Universității din București, 2006.
- ❖ ICĂ, Pr. Prof. Dr. Ioan I. jr., Germano Marani, *Gândirea socială a Bisericii*, Deisis, Sibiu, 2002.
- ❖ IRINEU de Lyon apud Maciej Bielavski, *Părintele Dumitru Stăniloae - O viziune filocalică despre Lume*, Trad. de Diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 1998.
- ❖ LOSSKY, Vladimir, *Theologie mystique de l'Eglise d'Orient*, Aubier, Editions Montaigne, 1944.
- ❖ MANTZARIDIS, I. Georgios, *Globalizare și universalitate: himeră și adevăr*, traducere Pr. Prof. Dr. Vasile Răducă, Editura Bizantină, București, 2002.
- ❖ MEYENDORFF, Jhon, *Hristos în gândirea creștină Răsăriteană*, trad. de Pr. Prof. Nicolai Buga, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1997.
- ❖ POPESCU, Prof. Dr. Teodor M., *Biserica și Cultura*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1996.
- ❖ RADU, Pr. Prof. Dr. Dumitru, *Caracterul ecleziologic al Sfintelor Taine și problema intercomuniunii*, teză de doctorat, București, 1978.
- ❖ IDEM, *Învățătura ortodoxă despre Dumnezeu*, în *Îndrumări Misionare*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1986.

- ❖ IDEM, *Misiunea Bisericii astăzi și exigențele ei*, în „Amanah bisericesc”, Arhiepiscopia Târgoviștei, 2007.
- ❖ IDEM, *Dumnezeu Creatorul*, în *Îndrumări Misionare*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1986.
- ❖ SCHMEMANN, Pr. Alexander, *Biserică, lume, misiune*, traducere de Maria Vințeler, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2006.
- ❖ STĂNILOAE, Pr. Prof. Dr. Dumitru, *Ascetica și mistica Bisericii Ortodoxe*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2002.
- ❖ IDEM, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1987.
- ❖ IDEM, *Națiune și creștinism*, Editura Elion, București, 2004.
- ❖ IDEM, *Poziția domnului Lucian Blaga față de creștinism și ortodoxie*, Editura Paideia, București, 1997.
- ❖ IDEM, *Trăirea lui Dumnezeu în Ortodoxie*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1993.
- ❖ IDEM, *Reflecții despre spiritualitatea poporului român*, Editura Elion, București, 2004.
- ❖ IDEM, *Spiritualitatea ortodoxă. Ascetica și mistica*, Editura Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992.
- ❖ IDEM, *Teologia Dogmatică și simbolică*, vol. II, Editura Institutului Biblic și de Misune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1997.
- ❖ VERZAN, Pr. Dr. Sabin, *Epistola Sfântului Apostol Pavel către Tit. Introducere, traducere, comentariu și teologie*, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1994.
- ❖ VINTILESCU, Pr. Prof. Petre, *Preotul în fața chemării sale de păstor al sufletelor*, Editura Carageale, București, 1934.
- ❖ YANNARAS, Christos, *Abecedar al Credinței. Introducere în teologia ortodoxă*, trad. rom. Pr. Dr. Constantin Coman, Editura Bizantină, București, 1997.
- ❖ YANNOULATOS, Anastasios, Arhiepiscop al Tiranei și a toată Albania, *Ortodoxia și problemele lumii contemporane*, traducere de Drd. Gabriel Mândrilă și Pr. Prof. Dr. Constantin Coman, Editura Bizantină, București, 2003.
- ❖ ZIZIOULAS, Ioannis, *Creația ca euharistie*, trad. Caliope Papacioc, Editura Bizantină, București, 1999.